

Karol Kociszewski

**OCHRONA ŚRODOWISKA
W SEKTORZE MAŁYCH I ŚREDNICH PRZEDSIĘBIORSTW
W ŚWIELE PLANÓW WYKORZYSTANIA
FUNDUSZY STRUKTURALNYCH UE**

1. Wstęp

Znaczna część środków przedakcesyjnych dla Polski była i jest wykorzystywana w ochronie środowiska. W głównej mierze dotyczy to programów PHARE i ISPA, po części również funduszu SAPARD. Środki finansowe są przeznaczane przede wszystkim dla samorządów. Niewielka ich część została przeznaczona dla małych i średnich przedsiębiorstw (MŚP), jednak część z kilkudziesięciu milionów euro, jakie do nich trafiły w latach 2000-2004, w pewnym stopniu została przekazana na przedsięwzięcia ekologiczne. Nie zmienia to faktu, że znacznie większe kwoty będą do uzyskania z funduszy strukturalnych – szacuje się, że na wszystkie działania dla przedsiębiorstw przeznaczono ok. 1,7 mld euro. Jaka część z tych kwot będzie dotyczyć ochrony środowiska, to zależy od procesu programowania – określania osi, priorytetów i działań: Narodowego Planu Rozwoju (NPR), Sektorowego Programu Operacyjnego (SPO) „Wzrost Konkurencyjności Gospodarki” i Zintegrowanego Programu Operacyjnego Rozwoju Regionalnego (ZPORR), strategicznych planów wykorzystania „środków towarzyszących” CAP (*Common Agriculture Policy* – wspólna polityka rolna UE), skuteczności ich realizacji oraz aktywności samych podmiotów gospodarczych. W kontekście koncepcji ekorozwoju warto zwrócić uwagę na jeden z zapisów NPR, który dotyczy jego spójności z polityką ekologiczną UE. W zapisie tym stwierdza się, że wsparcie Wspólnoty powinno przyczynić się m.in. do harmonijnego i zrównoważonego rozwoju działalności gospodarczej i poprawy stanu środowiska. Działania muszą być zgodne z ramowymi dokumentami i programami ochrony środowiska zarówno w Polsce, jak i w UE. Ponadto każdy beneficjent ma obowiązek przedkładania oceny oddziaływania na środowisko zgodnej z funkcjonującymi regulacjami prawnymi.

2. Perspektywy wykorzystania finansowego wsparcia UE dla MŚP na ochronę środowiska po akcesji

Środki finansowe UE na ochronę środowiska będą pochodzić z funduszy strukturalnych – Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego (ERDF) oraz obu sekcji funduszu EAGGF – Europejskiego Funduszu Orientacji i Gwarancji dla Rolnictwa. Pośrednio przedsiębiorstw mogą dotyczyć alokacje z Funduszu Spójności, który jest jednak przyznawany państwom członkowskim, a nie regionom i dotyczy dużych przedsięwzięć infrastrukturalnych, w związku z czym MŚP mogą jedynie uczestniczyć w nich na poziomie wykonawczym.

Całkowite wsparcie UE dla Polski przewidziane w NPR w latach 2004-2006 ma wynieść 11,36 mld euro. Z tej kwoty na ochronę środowiska ma być przeznaczona: 50% Funduszu Spójności, 12,5% z SPO Wzrost Konkurencyjności Gospodarki – WKG (dostosowanie przedsiębiorstw do norm ekologicznych) – oraz 14% z ZPORR (rozbudowa infrastruktury). Wydatki na ochronę środowiska w ramach NPR zawarto w tab. 1.

Tabela 1. Wsparcie ochrony środowiska w ramach NPR w latach 2004-2006 (w mln euro)

Program operacyjny, fundusz	Wartość wsparcia UE	Wkład krajowy ze źródeł publicznych	Wkład krajowy ze źródeł prywatnych	Ogółem
SPO WKG	163,8	67,6	87,31	318,71
ZPORR	407,3	167,8	–	575,1
Fundusz Spójności	1866,6	330,8	–	2197,4
Suma	2437,7	566,2	87,31	3091,21

Źródło: obliczenia własne na podstawie NPR.

SPO WKG będzie miał największe znaczenie dla MŚP. W tym wypadku trzeba jednak zauważyć, że pozyskanie na ochronę środowiska 163,8 mln euro ze źródeł unijnych i 67,6 mln euro z krajowych środków publicznych jest uwarunkowane wyasygnowaniem przez przedsiębiorstwa 87,6 mln euro. Oprócz środków finansowych przedstawionych w tabeli 1, na ochronę środowiska może zostać przeznaczona część unijnych środków z 504,9 mln euro przewidzianych na realizację działania 1 – Infrastruktura Lokalna w obrębie priorytetu 3 ZPORR¹ oraz tzw. funduszy rolnych².

Programy Narodowego Planu Rozwoju zawarte zostały w ramach pięciu podstawowych osi rozwoju. Znajdują się wśród nich takie, które bezpośrednio dotyczą ekologicznych przedsięwzięć MŚP: „Wspieranie konkurencyjności przedsiębiorstw”

¹ Projekt Polska Zintegrowany Program Operacyjny Rozwoju Regionalnego – przyjęty przez Komitet Integracji Europejskiej 14 lutego 2003 r. – nie zawiera planów wysokości alokacji na ochronę środowiska w ramach tego działania.

² Zostaną one omówione w dalszej części artykułu.

(oś 1), „Przekształcenie strukturalne w rolnictwie i rybołówstwie, rozwój obszarów wiejskich” (oś 4), „Wzmocnienie potencjału rozwojowego regionów i przeciwdziałanie marginalizacji niektórych obszarów” (oś 5). Oprócz nich działania dotyczące ochrony środowiska przewidziano w ramach osi 3: „Tworzenie warunków dla zwiększania poziomu inwestycji, promowanie zrównoważonego rozwoju i spójności przestrzennej”, jednak będą one realizowane jedynie w ramach Funduszu Spójności. Programami operacyjnymi w ramach tych osi będzie zarządzać Ministerstwo Gospodarki, Pracy i Polityki Społecznej (z wyjątkiem osi 4, w której rolę tę odgrywa Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi – MRiRW).

NPR zawiera ocenę środowiskową zarówno w stosunku do całego dokumentu, jak i poszczególnych programów operacyjnych. Wykazano w niej brak wzmocniania proponowanych działań w poszczególnych sektorach i brak komplementarności pomiędzy nimi oraz częściową niezgodność z zasadą zrównoważonego rozwoju. Polega ona na tym, że ochrona środowiska przyrodniczego potraktowana została jako niezbędny do poniesienia koszt rozwoju ekonomicznego, a nie jako bodziec stymulujący jego przyspieszenie. Istotnym mankamentem programowania NPR okazało się anulowanie Sektorowego Programu Operacyjnego Ochrona Środowiska i Gospodarka Wodna i przeniesienie jego priorytetów do innych programów. Według projektu NPR, uwzględniającego wdrożenie tego programu, unijne wsparcie byłoby o 184,3 mln euro wyższe (wynosiło 2616,5 mln euro)³. Według oceny środowiska program był niespójny. Kierunki jego interwencji stanowiły oderwane od siebie propozycje działań. Ponadto nie przyczyniłyby się do poprawy gospodarowania zasobami, zmiany modelu konsumpcji i produkcji. Nakłady na ochronę powietrza i ziemi były zbyt niskie. Przeważały wydatki na ochronę wód i jedynie w tym wypadku wielkość alokacji była wystarczająca.

2.1. Możliwości wsparcia przedsięwzięć ochrony środowiska w MŚP w ramach SPO Wzrost Konkurencyjności Gospodarki (SPO WKG)

Oś 1 będzie wdrażana za pomocą SPO WKG, który stanowi 17,8% funduszy strukturalnych dla Polski – 1,3 mld euro. Działania będą finansowane z ERDF i uzupełniane programami krajowymi. SPO koncentruje się na realizacji dwóch priorytetów:

1. Rozwoju przedsiębiorczości i wzrostu innowacyjności z wykorzystaniem instytucji otoczenia biznesu – 1082,9 mln euro (w tym 606 mln euro z funduszy strukturalnych).

2. Wzmocnieniu pozycji konkurencyjnej przedsiębiorstw działających na jednolitym rynku europejskim – 1432,6 mln euro (w tym 683,4 mln euro z funduszy strukturalnych).

³ Zob. szerzej: K. Kociszewski, *Dotychczasowe wykorzystanie środków pomocowych UE a możliwości absorpcji funduszy strukturalnych po akcesji (w aspekcie realizacji zasad ekorozwoju)*, [w:] *Wskaźniki ekorozwoju a pomoc przedakcesyjna Unii Europejskiej*, Wrocław 2002.

Celem pierwszego priorytetu jest ułatwienie funkcjonowania przedsiębiorstwom w warunkach otwartego rynku, dzięki wsparciu udzielonemu przez instytucje otoczenia biznesu poprzez m.in. przygotowanie miejsc do jego funkcjonowania z uwzględnieniem bezpieczeństwa ekologicznego. Zaplanowano, że nastąpi to w ramach **działania 1 – Wzmacnianie instytucji wspierających działalność przedsiębiorstw**. Instytucje otoczenia biznesu będą beneficjentami ostatecznymi, a beneficjentem końcowym będzie Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości (PARP). Jego efektem ma być konsolidacja i utworzenie sieci instytucji wspierających MŚP. Mają one świadczyć usługi w zakresie doradztwa i szkoleń. Dla ochrony środowiska istotne znaczenie będzie miała budowa baz danych na temat technologii typu BAT (*Best Available Technology* – najlepsza dostępna technologia).

W **działaniu 2 przewiduje się wzmocnienie instytucji ułatwiających uzyskanie finansowania zewnętrznego**, takich jak: fundusze pożyczkowe, fundusze poręczeń kredytowych i fundusze kapitału początkowego. Nastąpi ich dokapitalizowanie, co oznacza, że będą beneficjentami ostatecznymi. Istotnym elementem priorytetu jest utworzenie powiązań przedsiębiorstw z instytucjami sfery badawczo-rozwojowej (beneficjentami ostatecznymi), a co za tym idzie transferu wiedzy i technologii, co stanowi istotę działania 4. W tym wypadku również zwrócono uwagę na potrzebę wdrażania technologii BAT – mają być realizowane w tym zakresie projekty badawczo-rozwojowe. Beneficjentem końcowym będzie Komitet Badań Naukowych.

Dla ochrony środowiska naturalnego i MŚP większe znaczenie będzie miał priorytet drugi, którego celem jest zwiększenie konkurencyjności przedsiębiorstw poprzez poprawę poziomu technologicznego, dostosowanie do standardów EU w ochronie środowiska oraz wzrost wymiany handlowej przez wsparcie jej promocji. Warto zwrócić uwagę na to, że na realizację priorytetu drugiego, oprócz środków unijnych – 968,2 mln euro, krajowego wkładu publicznego – 284,8 mln euro, przewidziano również środki prywatne – 464,2 mln euro. Przewiduje się wsparcie inwestycji przedsiębiorstw w zakresie dokonywania zmian modernizacyjnych – m.in. w ochronie środowiska. Mają one spowodować redukcję emisji zanieczyszczeń powietrza, wód (przykładowo oczyszczalnie ścieków), poprawę gospodarki odpadami przemysłowymi i niebezpiecznymi oraz zmniejszenie energochłonności i materiałochłonności. Beneficjentami będą właśnie firmy, zwłaszcza te o największym potencjale rozwojowym oraz możliwościach eksportowych. Zaliczono do nich branżę ochrony środowiska.

Działanie 1 – Wzrost konkurencyjności MŚP poprzez doradztwo przewiduje zwiększenie dostępu do specjalistycznej pomocy doradczej, w tym odnośnie do podejmowania przedsięwzięć w zakresie ochrony środowiska i wdrażania systemów jego zarządzania. Wdrażane mają być również systemy zarządzania środowiskiem, recyklingu i programów czystej produkcji, co wiąże się ze wsparciem starań o uzyskanie certyfikatów poprawiających pozycję firm na rynku europejskim.

skim. MŚP będą beneficjentem ostatecznym. Beneficjentem końcowym będzie PARP. W tym wypadku podstawowym celem jest niwelowanie barier technicznych (wśród nich norm ekologicznych) w dostępie do jednolitego rynku europejskiego.

Inicjatywy o charakterze inwestycyjnym przewidziano w **działaniu 2 – Wsparcie konkurencyjności produktowej i technologicznej przedsiębiorstw**. Obejmuje ono projekty inwestycyjne przedsiębiorstw działających w parkach przemysłowych, technologicznych czy sieciach korporacyjnych (wdrożenie nowych technologii, zakup prac badawczo-rozwojowych). Przedsiębiorstwa będą beneficjentem ostatecznym.

Działanie 3 – Wzrost konkurencyjności MŚP poprzez inwestycje również może obejmować inicjatywy proekologiczne. Ostateczni beneficjenci – MŚP – będą otrzymywać wsparcie na inwestycje w zakresie nowoczesnych technologii.

Największe znaczenie aspekcie ekorozwoju ma **działanie 4 – Wsparcie dla inwestycji w zakresie dostosowania przedsiębiorstw do wymogów ochrony środowiska**. W tym wypadku pomoc publiczna będzie polegała na wsparciu inwestycji w zakresie uzyskania pozwolenia zintegrowanego, działań ograniczających emisję zanieczyszczeń z dużych zakładów energetycznego spalania, zagospodarowywania odpadów przemysłowych i niebezpiecznych, budowy przemysłowych oczyszczalni ścieków, uzyskiwania energii ze źródeł odnawialnych, osiągnięcia standardów bezpieczeństwa ekologicznego oraz wdrażania technologii typu BAT. Podmioty, które nie spełnią jej określonych wymogów, po upływie okresu przejściowego będą musiały zakończyć działalność. Celem działania jest spełnienie przez podmioty gospodarcze wymogów najważniejszych dyrektyw UE w poszczególnych obszarach ochrony środowiska: ochronie powietrza, ochronie wód i gospodarce odpadami. Przedsięwzięcia mają sprzyjać eliminacji zanieczyszczeń u źródła ich powstawania – jednej z podstawowych zasad polityki ekologicznej UE. Z jednej strony daje to efekt ekologiczny, z drugiej – korzyści ekonomiczne w postaci zmniejszenia kosztów działalności przedsiębiorstw, m.in. dzięki ograniczeniu wysokości opłat i kar ekologicznych. Beneficjentami ostatecznymi będą przedsiębiorstwa, a beneficjentem końcowym będzie Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej. W ocenie środowiska zwrócono uwagę na brak zastosowania wskaźników ekorozwoju oraz powiązania rozwoju gospodarki z ochroną środowiska.

2.2. Ochrona środowiska w ramach „rolnych” funduszy strukturalnych

Realizacja ekologicznych elementów osi 4 nastąpi za pomocą SPO Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego oraz rozwój obszarów wiejskich finansowanego z sekcji orientacji EAGGF. Całość jego alokacji wynosi ogółem 2001,25 mln euro, w tym 1055 mln euro z funduszy unijnych oraz 274,58 mln euro to krajowe środki publiczne. Program będzie realizowany w ramach trzech priorytetów:

1. Wspieranie zmian i dostosowań w rolnictwie – 1097 mln euro, w tym 625 mln euro z EAGGF.

2. Zrównoważony rozwój obszarów wiejskich – 184,72 mln euro, w tym 105 mln euro z EAGGF.

3. Rozwój i dostosowanie do norm WE przetwórstwa artykułów rolnych – 715,56 mln euro, z czego 322 mln euro z EAGGF.

Priorytety dzielą się na działania, które określają bardziej szczegółowo kierunki wykorzystania wsparcia UE. Realizacja pierwszego priorytetu ma doprowadzić do wzmocnienia konkurencyjności gospodarstw i kształtowania produkcji w zgodzie z wymogami rynku. Nastąpi to poprzez pomoc inwestycyjną w zakresie dostosowania do standardów UE – ok. 45 000 projektów (m.in. w ochronie środowiska) – działanie 1 – Inwestycje w gospodarstwach rolnych; działanie 2 – Ułatwienie startu młodym rolnikom oraz programy doradcze i szkoleniowe; działanie 3 – Szkolenia. Adresaci pomocy inwestycyjnej muszą spełniać minimalne standardy dotyczące ochrony środowiska albo doprowadzić do ich spełnienia w wyniku realizowanej inwestycji. W ramach priorytetu 2 warto zwrócić uwagę na działanie 3 – Rozwój i ulepszenie infrastruktury technicznej związanej z rolnictwem, co powinno przyczynić się do poprawy stanu środowiska na terenach rolniczych, oraz działanie 4 – Przywracanie potencjału produkcji leśnej zniszczonego naturalną katastrofą i/lub pożarem oraz wprowadzenie odpowiednich instrumentów zapobiegawczych.

Dla MŚP istotne znaczenie będzie miał priorytet 3, w ramach którego wspierane będą inwestycje ukierunkowane na spełnienie przez przedsiębiorstwa przetwórstwa rolno-spożywczego następujących standardów: higienicznych, sanitarno-weterynaryjnych, bezpieczeństwa żywności, ochrony środowiska i dobrostanu zwierząt. Nastąpi to na skutek działania 1 (Poprawa przetwórstwa i marketingu artykułów rolnych – 715,5 mln euro, w tym 322 mln euro z EAGGF, 35,7 mln euro z budżetu RP i 357,7 mln euro z krajowych źródeł prywatnych). Przewidziano możliwość współfinansowania działań związanych z uzyskaniem unijnych certyfikatów, które zawierają wymogi ochrony środowiska.

Ocena środowiska wskazuje na pewne mankamenty programu. Dotyczą one braku umieszczenia celów ekologicznych oraz odniesień do sieci NATURA 2000. Działania powinny przyczynić się do poprawy stanu wód, jednak zależy to od sposobu realizacji projektów.

Związane z rozwojem wsi programy operacyjne w NPR będą wzmacniane poprzez przygotowanie i wdrażanie w latach 2004-2006 Planu Rozwoju Obszarów Wiejskich (PROW). Nie dotyczy on bezpośrednio funduszy strukturalnych – Sekcja Gwarancji EAGGF, z której finansuje się programy rozwoju wsi, nie jest do nich zaliczana – jednakże działania, jakie przewiduje plan, zbliżone są do polityki strukturalnej. PROW jest dokumentem operacyjnym określającym cele, priorytety i zasady wspierania przemian strukturalnych w rolnictwie oraz wielofunkcyjnego i zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich. Dwa podstawowe cele PROW to poprawa konkurencyjności gospodarki rolno-żywnościowej i zrównoważony roz-

wój obszarów wiejskich, co oznacza, że w założeniu powinien to być sposób spójny z innymi programami strukturalnymi, w tym zwłaszcza z SPO „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego i rozwój obszarów wiejskich”⁴, realizującym cele Narodowego Planu Rozwoju w zakresie polityki rozwoju obszarów wiejskich. MRiRW przygotowało niniejszy plan zgodnie z Rozporządzeniem Rady (WE) 1257/99 i Rozporządzeniem Komisji (WE) 445/2002⁵. Plan będzie realizowany w latach 2004-2006 na terenie całego kraju. Podstawą realizacji założeń strategicznych planu będzie osiem działań zaliczanych do tzw. rozszerzonych środków towarzyszących II filaru CAP: renty strukturalne, wsparcie dla gospodarstw niskotowarowych, dopłaty wyrównawcze dla obszarów o niekorzystnych warunkach gospodarowania, działania rolno-środowiskowe, zalesienia gruntów rolnych, dostosowanie do standardów UE, wsparcie dla grup producentów, pomoc techniczna. Podczas tworzenia Europejskiego Modelu Rolnictwa instrumentami realizacji będą wymienione wcześniej „środki towarzyszące”, zaliczane do tzw. II filaru CAP. Przewidziano nie ok. 2,5 mld euro wraz z wkładem krajowym.

Wdrożenie planu ma nastąpić wskutek realizacji dwóch priorytetów: I – Poprawa konkurencyjności gospodarstw rolnych; II – Trwały i wielofunkcyjny rozwój ze szczególnym uwzględnieniem aspektów środowiskowych. Ekologiczne instrumenty: programy rolno-środowiskowe, zalesienia gruntów rolnych, zostały zaliczone do priorytetu II. Zaplanowano wydatkowanie na nie w sumie ok. 358 mln euro w latach 2004-2006 (244 mln euro z EAGGF), w tym 70 mln euro na zalesienia i 288 mln euro na program rolno-środowiskowy. Wielkość obszaru, który miałby być objęty programami rolno-środowiskowymi, to ok. 1 mln ha, czyli ok. 5,3% użytków rolnych. Jego zakres jest ogólnokrajowy, jednak wyróżniono niektóre obszary przyrodniczo wrażliwe: doliny Biebrzy i Narwi, ujścia Warty, dolina Baryczy, obszar wschodniokarpacki. Zalesienia gruntów rolnych również mają być przeprowadzone na terenie całego kraju, jednak nie zaplanowano, jaka powierzchnia miałaby być zalesiona. Oprócz tych instrumentów znacznie większe środki finansowe planuje się przeznaczyć na wsparcie obszarów o niekorzystnych warunkach zagospodarowania – LFA (*Less Favourite Areas*) – ok. 1 mld euro w latach 2004-2006. Obejmą one 56% użytków rolnych w Polsce, jednak dotyczą one rolnictwa konwencjonalnego z zachowaniem podstawowych standardów ochrony środowiska (Kodeksu Dobrej Praktyki Rolniczej), a nie stymulowania dodatkowych „usług” ekologicznych. Założenia PROW można uznać za właściwe, jednak jednym z jego mankamentów jest brak konkretnych planów odnośnie do sieci NATURA 2000, co dotyczy również SPO „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego i rozwój obszarów wiejskich”. Największym problemem związanym z wykonaniem planu będą znaczne trudności w ich praktycznej realizacji.

⁴ PROW i SPO „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego i rozwój obszarów wiejskich” mają te same cele główne.

⁵ Plan Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2004-2006 (drugi projekt) MRiRW, Warszawa, marzec 2003.

2.3. Ekologiczne elementy Zintegrowanego Programu Operacyjnego Rozwoju Regionalnego (ZPORR)

Oś 5 składa się z Zintegrowanego Programu Operacyjnego Rozwoju Regionalnego (ZPORR) i programu INTERREG, które będą finansowane z ERDF – 2509,5 mln euro i ESF 360 mln euro (w sumie 2869,5 mln euro, czyli 39,3% funduszy strukturalnych). Średni poziom współfinansowania ze strony UE ma wynieść 72%. Jego realizacja wiąże się z potrzebą uzupełnienia działań zmierzających do poprawy konkurencyjności całej gospodarki o inicjatywy na poziomie regionalnym. Dotyczy to szczególnie obszarów peryferyjnych zazwyczaj traktowanych marginalnie. Wsparcie najbardziej prorozwojowych przedsięwzięć ma doprowadzić do zmniejszenia nierówności w rozwoju gospodarczym różnych regionów kraju. Program koncentruje się na stworzeniu dogodnych warunków rozwoju, atrakcyjnych miejsc lokalizacji inwestycji – przede wszystkim poprzez rozbudowę infrastruktury technicznej, w tym w ochronie środowiska. Zarządzaniem programu zajmuje się Ministerstwo Gospodarki, jednak docelowo (po 2006 r.) ma nastąpić przeniesienie związanych z tym kompetencji na poziom regionalny⁶. Program składa się z trzech priorytetów: 1) rozbudowa i modernizacja infrastruktury służącej wzmocnieniu konkurencyjności regionów – 2407,5 mln euro, w tym 1603,3 mln euro z funduszy strukturalnych; 2) wzmocnienie regionalnej bazy ekonomicznej i zasobów ludzkich – 1091,9 mln euro, w tym 601,9 mln euro z funduszy strukturalnych; 3) rozwój lokalny – 858,3 mln euro, w tym 643,7 mln euro z funduszy strukturalnych. Beneficjentami będą przede wszystkim samorządy i instytucje związane z polityką regionalną, jednak uwypuklona została rola MŚP, które mają być wspomagane za pomocą agencji wspierania przedsiębiorczości.

W aspekcie ekorozwoju szczególne znaczenie ma **działanie 2 priorytetu 1 – Infrastruktura ochrony środowiska** – 575,1 mln euro, w tym 407,3 mln euro z funduszu ERDF. W tym przypadku odbiorcami pomocy będą samorządy wszystkich szczebli (beneficjenci końcowi). Zgłaszane przez nie projekty mają dotyczyć gospodarki wodno-ściekowej, ochrony powietrza, gospodarki odpadami i ochrony gruntów. Inwestycje ochrony wód powierzchniowych będą obejmować modernizację i budowę systemów wodociągowych, zakładów uzdatniania wody, budowy systemów kanalizacji, oczyszczalni ścieków, systemów przeciwpowodziowych. Przedsięwzięcia ochrony powietrza mają dotyczyć modernizacji miejskich systemów ciepłowniczych i ograniczenie niskiej emisji. W zakresie gospodarki odpadami mają nastąpić budowa i modernizacja składowisk oraz rozwój systemów recyklingu. Oprócz tego przewidziano wsparcie zarządzania ochroną środowiska – bazy danych i systemy informacji oraz monitoring. Zaplanowano ponadto roz-

⁶ Polska Narodowy Plan Rozwoju 2004-2006. Dokument przyjęty w dniu 14 stycznia 2003 r., Ministerstwo Gospodarki, Pracy i Polityki Społecznej, Warszawa, styczeń 2003, s. 115.

budowę infrastruktury związaną z wykorzystaniem odnawialnych źródeł energii (geotermie, energia wiatrowa, ognia słoneczne)⁷.

Priorytet 2 koncentruje się m.in. na stymulowaniu rozwoju małych przedsiębiorstw jako podstawowej części bazy ekonomicznej. W dużej mierze ma to dotyczyć rozwoju turystyki. **Działanie 3 przewiduje dofinansowanie projektów szkoleniowych** m.in. dla pracowników przedsiębiorstw. W ramach podjętej tematyki znajduje się ochrona środowiska. **Działanie 4 – Regionalne strategie innowacyjne** – ma wzmocnić wykorzystanie regionalnego potencjału naukowo-badawczego i ukierunkowanie go na potrzeby rozwoju MŚP. Ponadto wsparcie finansowe otrzymają projekty zwiększające poziom inwestycji i wykorzystania lokalnych innowacji, a także tworzenia i rozwoju małych firm w ramach tzw. terytorialnych systemów produkcyjnych *clusters*. Dla małych przedsiębiorstw istotne znaczenie będą miały niewątpliwie **działanie 5 – Mikroprzedsiębiorstwa** – i **działanie 6 – Rozwój turystyki**, jednak w tym wypadku nie przewidziano przedsięwzięć bliżej związanych z ochroną środowiska. Priorytet 3 – oprócz priorytetu 1 – również zawiera plany rozbudowy infrastruktury ochrony środowiska – **działanie 1 – Infrastruktura lokalna** – odnosi się do obszarów silnie zdegradowanych pod względem ekologicznym, społecznym i ekonomicznym. **Działanie 2** zawiera plany poprawy stanu środowiska naturalnego na terenach zdegradowanych – jako jeden z elementów ich rewitalizacji.

Największe znaczenie dla ochrony środowiska w Polsce będzie miał Fundusz Spójności, który koncentruje się na osiąganiu celów polityki ekologicznej państwa. Jego alokacja w tej dziedzinie ma wynieść 1866,6 mln euro ze źródeł unijnych i 330,8 mln euro z wkładu krajowego. Dobór projektów (o wartości powyżej 10 mln euro) opiera się na kryterium maksymalnego efektu dla ochrony środowiska. W projektach trzeba uwzględnić następujące kierunki działań⁸:

I. Poprawę jakości wód powierzchniowych, polepszenie dystrybucji i jakości wody do picia oraz zapewnienie bezpieczeństwa przeciwpowodziowego. Wsparcie UE – 1,548 mln euro, 82,9% alokacji.

II. Racjonalizację gospodarki odpadami i ochronę powierzchni ziemi. Wsparcie UE – 242,5 mln euro, 13% alokacji.

III. Poprawę jakości powietrza. Wsparcie UE – 75,9 mln euro, 4,1% alokacji.

Efektem realizacji programów ma być spełnienie wymogów najważniejszych regulacji unijnych, w których zakłada się poprawę stanu środowiska, lepsze zagospodarowanie zasobów i w konsekwencji również korzyści ekonomiczne. Powinny one wynikać z poprawy warunków wzrostu gospodarczego, zmniejszenia wydatków na ochronę zdrowia w następstwie mniejszego zanieczyszczenia środowiska oraz rozwoju przedsiębiorstw uczestniczących w realizacji projektów na poziomie

⁷ Projekt Polska Zintegrowany Program Operacyjny Rozwoju Regionalnego – przyjęty przez KIE 14 lutego 2003 r.

⁸ Strategia wykorzystania Funduszu Spójności na lata 2004-2006, Ministerstwo Gospodarki, Pracy i Polityki Społecznej, Warszawa, luty 2003.

wykonawczym oraz firm produkujących urządzenia i komponenty wykorzystywane w ochronie środowiska. Wzrost liczby miejsc pracy do 2020 r. szacuje się na 1,8 mln we wszystkich państwach kandydujących do wejścia do UE.

3. Problemy z zapewnieniem krajowych źródeł finansowania

Istotnym (jeśli nie największym) problemem absorpcji unijnego wsparcia będzie zapewnienie krajowych źródeł finansowania. Oznacza to nie tylko wyasygnowanie wkładu własnego, ale pokrycie całości kosztów projektu, który dopiero po realizacji i zatwierdzeniu przez odpowiednie organy unijne będzie podlegał częściowej refundacji. Podmioty muszą wyasygnować środki na całość inwestycji, w czym powinien pomagać sektor finansowy, organizując tzw. montaż finansowy. Kwalifikacja projektu do pomocy unijnej może stanowić znaczący atut w ubieganiu się o kredyt. Może być traktowany jako swego rodzaju wkład własny, jednak przyznanie grantu nie gwarantuje transferu środków finansowych. Dotyczy to zarówno samorządów, jak i przedsiębiorstw; istotną różnicą jest jednak gorsza sytuacja tych pierwszych. Powoduje ją bariera progu zadłużenia – 60% rocznych dochodów. W sytuacji gdy większość jednostek znajduje się blisko tej granicy, a część ją przekroczyła, źródło finansowania w postaci kredytu staje się w niewielkim stopniu osiągalne. Nieco inna sytuacja dotyczy przedsiębiorstw, które mogą zwrócić się w tym celu do wielu banków. Niektóre z nich podpisały umowy dotyczące uczestnictwa w programach unijnych.

NFOŚiGW, jako największa instytucja finansująca ochronę środowiska w Polsce, zalicza do swoich zadań priorytetowych współfinansowanie przedsięwzięć realizowanych w ramach funduszu ISPA i Funduszu Spójności. W strategii NFOŚiGW na lata 2003-2007, przyjętej przez Radę Nadzorczą NFOŚiGW, znalazły się odpowiednie zapisy w tym zakresie. Dotyczą one założeń proporcji finansowania przedsięwzięć ekologicznych: ok. 50% udział UE, 30% udział przedsiębiorstw i samorządów, 20% udział Narodowego Funduszu. Przyjęto, że w latach 2003-2007 zostanie przeznaczane na ten cel 6,5 mld zł. W obliczu zobowiązań stanowiska negocjacyjnego oraz konieczności absorpcji środków UE zaplanowano zmianę struktury finansowania. W ramach tych funduszy więcej środków przeznaczy się na ochronę wód i gospodarki wodnej – obecny poziom ok. 36% zwiększy się do 52-55%, wydatki zaś na ochronę powierzchni ziemi zwiększą się z 7 do 12-13%. Odbywać się to będzie kosztem finansowania ochrony powietrza (spadek z ok. 29 do 14-18%), a także pozostałych dziedzin. Przewiduje się także rozwój współpracy z funduszami wojewódzkimi, sektorem bankowym i pozarządowymi organizacjami ekologicznymi. Jej celem będzie przeznaczenie większej ilości środków finansowych i szersze zaangażowanie organizacji pozarządowych do podejmowania działań służących poprawie stanu środowiska oraz kształtowania świadomości ekologicznej społeczeństwa. Dla każdej z dziedzin ochrony środowiska określono cele ekologiczne powiązane z dyrektywami Unii Europejskiej oraz programami

rządowymi. Zdefiniowano siedemnaście programów przypisanych tym dziedzinom, służących osiągnięciu założonych celów, określając ich procentowy udział w finansowaniu ochrony środowiska⁹.

W przedsięwzięciach dotyczących ochrony środowiska specjalizuje się Bank Ochrony Środowiska (BOŚ), który współpracuje z NFOŚiGW, a środki Wojewódzkich Funduszy Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej wykorzystuje się w celu przyznawania kredytów albo dopłat do oprocentowania kredytów. Jednym z programów priorytetowych tych instytucji jest wspieranie rozwoju odnawialnych źródeł energii oraz instalacji energooszczędnych, w stosunku do których stosuje się preferencyjne linie kredytowe. BOŚ udziela również kredytów przedsiębiorstwom na sfinansowanie nakładów inwestycyjnych mających na celu odtworzenie, modernizację i zwiększenie majątku trwałego kredytobiorcy oraz sfinansowanie przedsięwzięć towarzyszących (np. niematerialnych dotyczących zakupu patentu, licencji), przede wszystkim związanych z ochroną środowiska. Bank udziela ponadto kredytów dla MŚP w ramach linii kredytowej niemieckiego banku rządowego Kreditanstalt für Wiederaufbau (kredyty dewizowe udzielane w euro albo kredyty denominowane w euro, a wypłacane w złotych). O kredyty pomostowe, służące zbilansowaniu środków inwestycyjnych w BOŚ, mogą się ubiegać podmioty, których wnioski zostały zaakceptowane przez ARiMR. Dotyczy to działań 1-3, w ramach których mogą być finansowane inwestycje służące redukcji powstających zanieczyszczeń, zwiększeniu różnorodności produkcji gospodarstw rolnych, poprawie wykorzystania energii oraz wykorzystaniu energii ze źródeł odnawialnych (do 90% wartości projektu, spłata do 5 lat). BOŚ dystrybuuje również preferencyjne kredyty na rozwój agroturystyki we współpracy z Europejskim Funduszem Rozwoju Polskiej Wsi – Counterpart.

MŚP mogą liczyć na kredyty o niskim oprocentowaniu z Europejskiego Banku Inwestycyjnego (EBI). Dotyczy to przedsiębiorstw przemysłowych świadczących usługi związane z przemysłem, przedsiębiorstw turystycznych i rolnych, a także lokalnych przedsięwzięć infrastrukturalnych, w tym w ochrony środowiska. Oznacza to, że kredyty obejmują również samorządy. Udziałowcem powyżej 33% własności firmy nie mogą być duże przedsiębiorstwa.

Kredyty dla firm zatrudniających poniżej 100 pracowników, o przychodzie mniejszym niż 40 mln euro rocznie, oferuje Europejski Bank Odbudowy i Rozwoju. Ich wartość nie może przekraczać 125 tys. euro. W wypadku inwestycji przeznaczonych na modernizację i rozbudowę przedsiębiorstwa okres spłaty wynosi 3 lata. W obsłudze funduszy celowych i programów rządowych specjalizuje się Bank Gospodarstwa Krajowego (BGK), który oferuje m.in. preferencyjny kredyt na restrukturyzację przedsiębiorstw przemysłu lekkiego. Współpracuje również z BOŚ w ramach linii kredytowych na przedsięwzięcia termoizolacyjne. BGK wy-

⁹ Strategia Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej na lata 2003-2007, s. 2.

stawia poręczenia kredytowe dla podmiotów ubiegających się o kredyt w bankach komercyjnych. Są one finansowane przez Krajowy Fundusz Poręczeń Kredytowych. Informacje o możliwościach uzyskania dotacji unijnych ma informować Fortis Bank, który podpisał w tym zakresie umowę z PARP i z przedstawicielstwem Komisji Europejskiej w Polsce. Ma on pomagać przedsiębiorstwom w ocenie projektu wyboru odpowiednich źródeł finansowania, przygotowaniu dokumentów podczas ubiegania się o dotację i informować o warunkach otrzymania certyfikatów.

Efektywne wykorzystanie funduszy strukturalnych powinno być jednym z najważniejszych czynników wzrostu gospodarczego w Polsce. Uwzględniając istotną rolę, jaką w tym procesie odgrywają MŚP, duże znaczenie będzie miało zapewnienie źródeł finansowania projektów unijnych. W związku z tym powinna zostać zintensyfikowana polityka sektora bankowego w tym zakresie. Biorąc pod uwagę znaczne możliwości realizacji przedsięwzięć ochrony środowiska, rozwój działalności MŚP może odbywać się przez wdrażanie koncepcji ekologicznie zrównoważonego rozwoju (*sustainable development*). Wzrost dobrobytu ekonomicznego następowałby łącznie z poprawą stanu środowiska i korzystnymi zmianami w strukturze społeczeństwa (rozwój klasy średniej).

Literatura

- Adamowicz M., Litwiniec S., *Rola pomocy zagranicznej w realizacji programów ochrony środowiska*, [w:] *Integracja Polski z Unią Europejską w ochronie środowiska*, [w:] *Integracja Polski z Unią Europejską w dziedzinie ochrony środowiska – problemy, korzyści zagrożenia*, M. Burchard-Dziubińska (red.), t. I, Wydawnictwo Biblioteka, Łódź 2000.
- Informacja dla Ministra Środowiska o stanie wykorzystania pomocy finansowej w ramach programów PHARE dla sektora ochrony środowiska na dzień 31.12.999, Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej, marzec 2000 (maszynopis powielony).
- ISPA, Fundusz Unii Europejskiej. Wsparcie ochrony środowiska, NFOŚiGW, Warszawa 2002 (maszynopis powielony).
- Kociszewski K., *Dotychczasowe wykorzystanie środków pomocowych UE a możliwości absorpcji funduszy strukturalnych po akcesji (w aspekcie realizacji zasad ekorozwoju)*, [w:] *Wskaźniki ekorozwoju a pomoc przedakcesyjna Unii Europejskiej*, Wrocław 2002.
- Krajowy Program Zwiększenia Lesistości, Ministerstwo Ochrony Środowiska, Zasobów Naturalnych i Leśnictwa, Warszawa 1995.
- Plan Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2004-2006 (drugi projekt), MRiRW, Warszawa, marzec 2003.
- Podsumowanie realizacji projektu „Dotacje na uzyskanie certyfikatu” w 2001 r., www.parp.gov.pl.
- Polska Narodowy Plan Rozwoju 2004-2006. Dokument przyjęty w dniu 14 stycznia 2003 r., Ministerstwo Gospodarki, Pracy i Polityki Społecznej, Warszawa, styczeń 2003.
- Sprawozdanie z realizacji obsługi środków bezzwrotnej pomocy zagranicznej oraz pożyczki Banku Światowego za rok 2001, NFOŚiGW, Warszawa 2002 (maszynopis powielony).
- Strategia wykorzystania Funduszu Spójności na lata 2004-2006, Ministerstwo Gospodarki, Pracy i Polityki Społecznej, Warszawa, luty 2003.

Strategia Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej na lata 2003-2007 (mashynopis powielony).

Zintegrowany Program Operacyjny Rozwoju Regionalnego, przyjęty przez KIE 14 lutego 2003 r.

Źródła i zasady finansowania inwestycji w ochronie środowiska w Polsce, Informator „Ekonomia i Środowisko”, Białystok 2001.

ENVIRONMENT PROTECTION IN THE SME SECTOR IN THE LIGHT OF PLANS OF THE EUROPEAN UNION STRUCTURAL FUNDS USE

Summary

The paper describes possibilities of use of the EU structural funds for environment protection measures in the small and medium size enterprises sector. They are included in priorities and measures of the Community support absorption programs. Their effective realization should be one of the most important incentives of economic growth in Poland. Taking into account significant role of small and medium size enterprises in this process, creation of EU projects financing sources is meaningful. Therefore, the policy of banking sector should be intensified. Wide possibilities of environment protection initiatives create a chance to combine the evolution of small and medium size enterprises sector with the implementation of sustainable development. The growth of economic welfare would come together with environment improvement and beneficial changes in society structure (middle class development).